

مردانگی ایرانی

در اواخر قاجار و اوایل پهلوی

سیوان بالسلو | ترجمهٔ لعلیا عالی‌نیا

مردانگی ایرانی

در اواخر قاجار و اوایل پهلوی

سیوان بالسلو

ترجمه

لعیا عالی‌نیا

نشر همان

تهران - ۱۴۰۰

مردانگی ایرانی

Iranian Masculinities

Gender and Sexuality in Late Qajar

and Early Pahlavi Iran

Sivan Balslev

Cambridge University Press, United Kingdom, 2019

ترجمه لعیا عالی‌نیا

ویرایش و مقابله: امیرحسین مهدی‌زاده

طرح جلد: یلدا مهرزاد

چاپ اول: ۱۴۰۰

شمارگان: ۱۰۰۰

چاپ و صحافی: سپیدار

ناظر چاپ: بهمن سراج

کلیه حقوق قانونی برای ناشر محفوظ است.

نشر همان

تهران، خیابان جمهوری اسلامی،

مقابل خیابان دانشگاه، شماره ۱۱۵۸،

ساختمان ۲۸۸، طبقه اول

تلفن: ۰۹۹۱۲۰۱۰۴۵۶ (+۹۸)

www.hamanpub.com

info@hamanpub.com

hamanpub@gmail.com

[f](https://www.facebook.com/hamanpub) [i](https://www.instagram.com/hamanpub) @hamanpub

فهرست کتابخانه ملی

سرشناسه: بالسلو، سیوان

عنوان و نام پدیدآور: مردانگی ایرانی / سیوان بالسلو؛ ترجمه لعیا عالی‌نیا.

مشخصات نشر: تهران، همان، ۱۴۰۰.

مشخصات ظاهری: ۴۰۰ ص.؛

شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۶۲۰۳-۲۰-۳

وضعیت فهرست‌نویسی: فیبا

موضوع: جنس مذکر-ایران-تاریخ-مردان-وضع اجتماعی

جنسیت-تاریخ-تمدن-تأثیر غرب

شناسه افزوده: عالی‌نیا، لعیا، ۱۳۶۶-، مترجم

رده‌بندی کنگره: HQ۱۰۹۰

رده‌بندی دیویی: ۳۰۵/۳۱۰۹۵۵

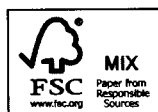
شماره کتاب‌شناسی ملی: ۷۶۶۳۸۹۷

به یارون، مرد من
س. ب.

به پدرم، تجسم همواره مردانگی در جان و جهان من
ل. ع.

کاغذ بالکی و سبک این کتاب با
رعایت قواعد زیست‌محیطی تولید
شده و دارای نشان استاندارد بین‌المللی
انجمن سرپرستی جنگل است.

فهرست

۹	فهرست تصاویر
۱۱	یادداشت مترجم
۱۵	مقدمه: تغییر مفهوم مردانگی در ایران در حال تغییر
۱	آرمان‌ها و رویه‌های مردانگی در جامعه قاجاری:
۴۵	جوانمرد، لوطی، و پهلوان
۲	دانش و آموزش غربی و ظهور مردانگی ایرانی
۸۵	جدید در اواخر قرن نوزدهم
۳	جنسیت بخشی به ملت: مردانِ مردسالار و
۱۲۹	زنان در خطر در گفتمان انقلاب مشروطه
۴	فرنگی‌مآب‌ها و فُکلی‌ها: انواع مردانگی و
۱۷۳	غربی‌سازی از انقلاب مشروطه تا رضاشاه
۵	اصلاحات ازدواج در ایران بین دو جنگ:
	قاعده‌مند ساختن تمایلات جنسی مردان
۲۲۵	به منظور حفظ سلطه آن‌ها
۲۷۹	اصلاح پوشش مردانه در دوره رضاشاه
۷	«روح قوی، بازوی قوی، قلب قوی»:
۳۳۱	ورزش، پیشاهنگی، و سربازی در دوره رضاشاه
۳۷۷	نتیجه‌گیری کلی
۳۹۳	نمایه

فهرست تصاویر

۷۸	ورزشکاران زورخانه	۱-۱
۷۸	ورزشکاران زورخانه	۲-۱
۷۹	الف و ب، ورزشکاران زورخانه	۲-۱
۱۱۷	تنبيه بدنى با چوب و فلک در مکتب	۱-۲
۱۲۵	نظام نامه مدرسه تربیت	۲-۲
۱۶۲	«نمی خواهیم!»	۱-۳
۱۶۲	حالت احتضار استبداد	۲-۳
۱۷۷	امیر نظام گروسی	۱-۴
۱۸۱	قاسم خان	۲-۴
۱۸۲	خانواده میرزا علی اکبرخان، تهران	۳-۴
۱۸۵	خیابان چراغ گاز تهران	۴-۴
۱۹۰	چهره نگاری گروهی	۵-۴
۲۰۴	فکلی ها در خیابان - کاریکاتوری از کشکول	۶-۴
۲۱۲	اعضای خانواده سلطنتی قاجار	۷-۴
۲۱۴	اشراف زاده قاجاری	۸-۴
۲۱۵	قاسم خان	۹-۴
۲۱۶	نوجوان	۱۰-۴
۲۲۱	چهره نگاری از دو مرد	۱۱-۴
۲۳۶	آگهی تبلیغاتی هداکو	۱-۵

	قربانعلی بیگ جلودار	۲-۵
۲۵۰	با حسین بالای رقاص	
	میرزا محمدعلی خان و برادرش	۳-۵
۲۵۰	با حسین بالای رقاص	
	الف و ب، سرهنگ نقی خان و تیمور	۴-۵
	رقاص با میرزا اسدالله خان ناظر و	
۲۵۱	ابوالقاسم خان فراسالی	
۲۵۲	احمدعلی خان داماد با دو رقاص	۵-۵
	(الف) خانواده اروپایی در برابر	۶-۵
۲۷۰	(ب) خانواده ایرانی	
۲۸۴	حسین قلی خان	۱-۶
۲۸۴	تیمور میرزا و پسرانش	۲-۶
۲۸۵	سران محلی کرد	۳-۶
۲۸۶	تک چهره یک کاسب	۴-۶
۲۸۷	تک چهره یک قصاب	۵-۶
۲۸۸	مجتهد میرزا	۶-۶
۲۹۱	چهره نگاری خانوادگی	۷-۶
۲۹۴	روحانیان	۸-۶
۲۹۴	درویش	۹-۶
۳۲۱	تک چهره محمدخان اسعد	۱۰-۶
۳۲۱	تک چهره یک نقاش	۱۱-۶
۳۲۵	چهره نگاری یک خانواده اصفهانی	۱۲-۶
۳۴۸	محمدعلی خان اسد بهادر	۱-۷
۳۶۸	دو جوان نشسته	۲-۷
۳۶۸	چهره نگاری چهار جوان	۳-۷
۳۷۱	دو سرباز جوان	۴-۷
۳۷۴	سربازی با تک چهره رضاشاه	۵-۷

یادداشت مترجم

ترجمه کتاب مردانگی ایرانی حاصل ماه‌ها کوشش در دوره همه‌گیری بیماری کرونا است، که طبعاً مراجعه به منابع و ماخذ کتابخانه‌ها را دشوارتر می‌کرد. با این حال حداکثر کوشش را به کار بردم تا ارجاعات فراوان کتاب را به منابع فارسی از اصل آن‌ها استنساخ کنم، مگر موارد معدودی که منبع اصلی یافت نشد یا در دسترس نبود. همچنین در برگردان تاریخ‌هایی که در متن اصلی کتاب به میلادی آمده، سعی کردم تا حد امکان با استفاده از منابع دیگر به تاریخ دقیق شمسی یا قمری برسم. هرچند در این جا نیز نقصان منابع باعث شد همیشه کامیاب نباشم. بر خود لازم می‌دانم از همکاری متصدیان کتابخانه مجلس شورای اسلامی به‌خصوص آقای رضا زارعی قدیم در بخش نشریات تشکر کنم. همچنین از آقای امیرحسین مهدی‌زاده، مدیر ارجند نشر همان، به سبب پیشنهاد این کتاب برای ترجمه و نیز دقت نظر در ویرایش و حسن سلیقه در انتشار آن سپاسگزارم. | لعیا عالی‌نیا | تابستان ۱۴۰۰

مردانگی ایرانی

مقدمه

تغییر مفهوم مردانگی در ایران در حال تغییر

در سال ۱۳۲۴ ه.ش.، صادق هدایت، نویسنده و نمایشنامه‌نویس مشهور، یکی از محبوب‌ترین آثارش را منتشر کرد: نمایشنامه طنز و گزنده حاجی آقا. شخصیت اصلی داستان، حاجی آقا ابوتراب، کارچاق‌کن مسن سنتی است که طی سال‌های آخر حکومت رضاشاه (۱۳۰۴ تا ۱۳۲۰ ه.ش.) در تهران زندگی می‌کند. ابوتراب نماد همه چیزهایی است که در جامعه ایرانی فاسد، غیراخلاقی و مضر شمرده می‌شود. او مرد همه‌کاره‌ای است که به مردم از اقشار مختلف جامعه کمک می‌کند که در کسب و کار یا سیاست موفق شوند تا به این وسیله اهداف خودش را پیش ببرد، در قلب و دروغگویی تردید نمی‌کند و همیشه ترجیح می‌دهد سر دیگران کلاه بگذارد تا این که سر خودش کلاه برود.

ابوتراب پسر تنباکوفروشی است که از احتکار جنس در دوره نهضت تنباکو، در سال‌های ۱۲۶۹ تا ۱۲۷۰ ه.ش.، مال و منالی به هم زده بود؛ یعنی، از رویدادی سود برده بود که اغلب آغازگر جنبش ملی‌گرایانه ایران تلقی می‌شود. حاجی خودش به‌رغم ثروتی که دارد آدم خسیسی است، به‌خصوص وقتی پای خانواده‌اش در میان باشد. او چند زن عقدی و چند زن صیغه‌ای و تعداد زیادی بچه دارد که به همه‌شان به یک نسبت بی‌اعتنا است. زنانش این را با داشتن روابط دیگری تلافی می‌کنند و همین منجر

به داشتن تعداد بیشتری بچه می‌شود که حاجی وانمود می‌کند همگی مال خودش هستند. ابوتراب ظاهر زشتی دارد: «پشت ساق پایش پر پشم و پيله» است و دست‌هایش هم همین‌طور، «چشم‌هایش مثل تگار» است و «ملکی‌های چرکی» به پا می‌کند و عبای شتری نازک می‌پوشد. وضعیت جسمانی روبه‌وخامتش بیشتر در «خصیتین ورم‌کرده‌اش» تجسم می‌یابد؛ بیماری که سرانجام او را عقیم می‌سازد.

ابوتراب اعتنای کمی به دانش و تحصیلات نوین دارد. با این‌که خودش سواد درست و حسابی ندارد، پسرش را برای تحصیل به اروپا فرستاده است؛ اما این کار دور ریختن پول بوده چون پسرش تبدیل شده به ژيگول به‌دردنخوری که البته، بالاخره به نحوی، برای خودش شغل راحتی به عنوان رانندهٔ دربار دست و پا کرده است. ابوتراب تأثیر نوگرایی را در ایران چیزی جز گسترش هرزگی و بی‌نزاکتی نمی‌بیند. به علاوه، چنین وانمود می‌کند که مؤمن و مذهبی است در حالی که به واقع بیشتر واجبات اولیهٔ مسلمانان را نادیده می‌گیرد. مَخْلَص کلام، ابوتراب در ظاهر و باطن، در اخلاقیات و زندگی خانوادگی، نقطهٔ مقابل تمام آن چیزهایی است که «مرد خوب» و «شایسته» باید باشد.^۱

ابوتراب، به‌رغم نقص‌های آشکارش، بسیار مورد توجه مردم شهر، بازاریان و حتی وزرای دولت است. مردانی که به زیارت می‌روند مراقبت از اموال، همسران و فرزندانشان را به او می‌سپارند، گرچه او اغلب ثابت می‌کند ارزش این اعتماد را ندارد. او مدعی است حرفش آن قدر در بازار اعتبار دارد که می‌تواند یک تار موی سبیلش را «گرو» بگذارد و در عوض ۵۰ میلیون تومان جنس بگیرد. آشنایان حاجی (غیر از اعضای

1. Sadeq Hedayat and Introduction by Lois Beck, *Hāji Āghā: Portrait of an Iranian Confidence Man*, trans. G. M. Wickens (Austin, TX: Center for Middle Eastern Studies, University of Texas at Austin, 1979)

Minoo Moallem, *Between Warrior Brother and Veiled Sister: Islamic Fundamentalism and the Politics of Patriarchy in Iran* (Berkeley, CA: University of California Press, 2005), 71–72.

خانواده‌اش) باور دارند او جوانمرد است؛ یعنی، مردی قابل اعتماد و صادق است که همه می‌توانند برای درخواست کمک به او روی بیاورند؛ به عبارت دیگر، مردی آرمانی است. به این ترتیب، هدایت نشان می‌دهد پشت ظاهر محترم و متدین ابوتراب (و تلویحاً همهٔ مردان شبیه او)، بدن‌ها و شخصیت‌های متعفن و گندیده خفته است. این که بیماری حاجی در خصیتینش جا گرفته تأکید بیشتری است بر ضعف مردانگی او. ابوتراب هجوی بر جامعهٔ ایرانی است و شخصیت او هم نوعی از مردانگی را می‌نمایاند که تا دههٔ ۱۳۲۰ ه.ش. از مدافعه و مورد انتقاد و تمسخر بود: مردانگی بازاریان سرشناس که به دیدگاه‌ها و سبک زندگی محافظه‌کارانه‌شان چسبیده بودند و وانمود می‌کردند نمونهٔ نزاکت و محترم بودن‌اند. به نظر هدایت، این نوع مردانگی آن چیزی است که مردان ایرانی نباید داشته باشند. با وجود این، در ایران قرن نوزدهم، یعنی زمانی که شخصیت اصلی داستان به دنیا آمده، بسیاری از ویژگی‌های این شخصیت بخشی از انگارهٔ عموماً پذیرفته‌شدهٔ مردانگی شایسته و مناسب بود. سن و سال، خانوادهٔ بزرگ، خانهٔ درندشت، زیرکی در کسب و کار، و توانایی دخالت و تأثیرگذاری بر شغل و ثروت مردم، مذهبی بودن و محافظه‌کاری، همگی برای شکل دادن به مردانگی آبرومندانه ضروری به حساب می‌آمد. حتی کفش‌های کرباسی مورد تمسخر در داستان و آن عبای شتری را مردان محترم می‌پوشیدند. پس چطور شد که از دههٔ ۱۳۲۰ ه.ش. این ویژگی‌های ستودنی، به عنوان نشانهٔ شر و پلشتی در جامعهٔ ایرانی تقبیح شد؟ چگونه کمال دیگری از مردانگی، که نقطهٔ مقابل حاجی آقا بود - جوان، میهن‌پرست، تحصیل‌کرده، غربی‌مآب و تک‌همسر - از اواخر قرن نوزدهم پدیدار و فراگیر شد؟

این کتاب با موضوع ظهور و توسعهٔ الگوی جدیدی از مردانگی سر و کار دارد که در اواخر قرن نوزدهم در ایران تطور پیدا کرد و متعاقباً در دورهٔ رضا شاه پهلوی، تفوق و استیلا یافت. این کتاب آرمان‌ها و تصاویری را دنبال می‌کند که مردانگی مسلط جدید را شکل داد و نمودها و

رفتارها و تجارب مردان ایرانی که تجسم این نوع از مردانگی بودند و به آن می‌پرداختند و تقلیدش می‌کردند یا اصلاً آن را نمی‌پذیرفتند. در ایران اواخر قرن نوزدهم «مرد واقعی» به حساب آمدن معنای کاملاً متفاوتی داشت تا ایران میانهٔ قرن بیستم. در دورهٔ رضاشاه، مردان به شیوه‌ای جدید زندگی می‌کردند، لباس می‌پوشیدند و رفتار می‌کردند؛ همچنین، عقاید و باورهای جدیدی دربارهٔ علم، آموزش، میهن‌پرستی، عشق، ازدواج، تمایلات جنسی و بدن خود داشتند. این تغییرات تصادفی نبود، همان طور که مردانگی ناشی از طبیعت نیست بلکه متأثر از تاریخ است، این موارد هم مشروط به عملکرد نیروهای اجتماعی-فرهنگی و سیاسی به‌خصوصی بود، به شیوه‌ای فرهنگی تولید می‌شد و افراد و گروه‌ها آن را فعالانه و از طریق القا و اجبار ترویج می‌کردند. این کتاب نگاهی دارد به مردانی که حامی این مردانگی جدید بودند و آن را تجسم می‌بخشیدند، و نیز به این که چگونه مجموعه‌ای از تصاویر، عقاید و رویه‌ها در خدمت علایق اعتقادی و مادی قرار می‌گرفت. همچنین، نظری می‌افکند به مردانی که مشمول مردانگی جدید نمی‌شدند و این که مردانگی‌های متفاوت ایشان چگونه تصویر و تصور می‌شد.

مطالعهٔ شکل‌گیری و تغییرات مردانگی سلطه‌گر در ایران به خودی خود مهم است؛ البته کتاب حاضر مطالبی بیش از این ارائه می‌دهد. جستجوی آرمان‌های مردانهٔ متغیر و نموده‌ها، رفتار و هنجارهایش به ما امکان می‌دهد برخی از مهم‌ترین و پژوهیده‌ترین فرایندها را در تاریخ ایران نوین، از منظر جنسی جدیدی بیازماییم: منظری که زنان در مرکز توجهش نیستند. ایران در طول دوره‌ای که در این جا بررسی می‌شود، ظهور میهن‌پرستی، پدید آمدن طبقهٔ ممتاز جدید شهری و پیدایش و توسعهٔ شیوه‌های جدید آموزش را تجربه می‌کند. در این دوره، ایران شاهد پروژه‌های گوناگون تجدیدگرایانه است، از تأسیس دولت مرکزی، دیوان‌سالاری دولتی و ارتش، از طریق ایجاد زیرساخت‌های حمل و نقل و ارتباطات گرفته تا معرفی و استفاده از پوشاک غربی، فعالیت‌های اوقات فراغت و اشکال

جدید خانواده. با این که بسیاری از پژوهش‌ها در سال‌های اخیر، جنبه جنسیتی این فرایندها را مورد توجه قرار داده‌اند، معمولاً تمرکزشان یا بر زنان بوده یا بر تأثیراتی که این نوگرایی‌ها بر زندگی زنان داشته است. این کتاب بر آن است که این پژوهش‌ها را با تمرکز بر طرف مذکر معادله جنسیت تکمیل کند.

تغییرات گسترده‌ای که در بالا اشاره شد ریشه در اوایل قرن نوزدهم داشت؛ ولی طی ربع آخر آن قرن، برجسته و تسریع شد. حتی پیش از آن، شکست‌های سیاسی و نظامی ایران از نیروهای امپریالیستی، مثل روسیه (در جنگ‌های ایران و روسیه در سال‌های ۱۱۸۳ تا ۱۱۹۲ ه.ش. و ۱۲۰۵ تا ۱۲۰۶ ه.ش.) و بریتانیای کبیر (در سال‌های ۱۲۳۵ تا ۱۲۳۶ ه.ش.)، در کنار پیشرفت‌های دیپلماتیک و فناوریانه، ایرانیان را بیشتر در معرض جهان در حال تغییر بیرون از مرزهای کشورشان قرار داد. فناوری ارتباطات وارد شد و اولین خط تلگراف، در سال ۱۲۴۶ ه.ش.، تهران را به مرز روسیه مرتبط کرد. در سال ۱۲۵۱ ه.ش.، امتیازی که به بارون جولوس دو روبیر بریتانیایی اعطا شد دوره‌ای از کسب امتیازات را توسط قدرت‌های استعمارگر غربی آغاز نمود. ایران، طی ربع آخر قرن نوزدهم، گسترش فزاینده روزنامه‌های فارسی‌زبان و همچنین عکاسی را تجربه کرد.^۱

تحقیر حاصل از شکست و جسارتی که از معرفی فناوری‌های جدید به دست آمده بود باعث شد اصلاحاتی، با هدف بالا بردن جایگاه بین‌المللی ایران، پیشنهاد و به بحث گذاشته شود و همچنین تغییرات اجتماعی-فرهنگی، عمدتاً در میان مردان ایرانی تحصیل‌کرده شهری از طبقه ممتاز -بازیگران اصلی تاریخ در این کتاب- مورد توجه قرار گیرد. آن‌ها کسانی بودند که بیش از همه در معرض آموزش نوین و عقاید و رویه‌های اروپایی

1. Peter Avery, "Printing, the Press and Literature," in *The Cambridge History of Iran*, vol. 7, ed. Peter Avery, Gavin R. G. Hambly, and Charles Melville (Cambridge: Cambridge University Press, 1991), 815-869; Donna Stein, "Three Photographic Traditions in Nineteenth-Century Iran," *Muqarnas* 6 (1989): 112-130.

قرار داشتند. آن‌ها، همچنین، طرفداران اصلی اصلاحات تجددگرایانه‌ای بودند که مفاهیم مردانگی و زنانگی را شکل می‌داد و از آن‌ها تأثیر می‌پذیرفت. یکی از این اصلاحات معرفی آموزش نوین به سبک غربی بود که از اواسط قرن نوزدهم آغاز شد.^۱ آموزش و انتشارات نوین نقش مهمی در شناساندن ملی‌گرایی و میهن‌پرستی به عامه ایرانیان داشت؛ ایران، در آغاز قرن بیستم، شاهد ظهور و رشد جنبش ملی‌گرای ایرانی بود که موفق شد انبوه مردم را در رویدادهایی مانند نهضت تنباکو و انقلاب مشروطه بسیج کند (۱۲۸۵ تا ۱۲۹۰ ه.ش).^۲

۱. برای بحث دربارهٔ آموزش نوین، بنگرید به:

David Menashri, *Education and the Making of Modern Iran* (Ithaca, NY: Cornell University Press, 1992); A. Reza Arasteh, *Education and Social Awakening in Iran* (Leiden: Brill, 1962); Monica M. Ringer, *Education, Religion, and the Discourse of Cultural Reform in Qajar Iran* (Costa Mesa, CA: Mazda, 2001); Afshin Marashi, *Nationalizing Iran: Culture, Power, and the State, 1870–1940* (Seattle, WA: University of Washington Press, 2008); Soli Shahvar, *The Forgotten Schools: The Baha'is and Modern Education in Iran, 1899–1934* (London: I. B. Tauris, 2009); Mikiya Koyagi, "Creating Future Soldiers and Mothers: Gender and Physical Education in Modern Iran, 1921–1941" (MA Thesis, University of Texas at Austin, 2006)

۲. برای جنبش ملی‌گرای ایرانی، بنگرید به:

Mangol Bayat, *Iran's First Revolution: Shi'ism and the Constitutional Revolution of 1905–1909* (New York: Oxford University Press, 1991); Vanessa Martin, *Islam and Modernism: The Iranian Revolution of 1906* (Syracuse, NY: Syracuse University Press, 1989); Ali M. Ansari, *The Politics of Nationalism in Modern Iran* (Cambridge: Cambridge University Press, 2012); Marashi, *Nationalizing Iran*

برای جنبه‌های جنسیتی ملی‌گرایی ایرانی، بنگرید به:

Janet Afary, *The Iranian Constitutional Revolution, 1906–1911: Grassroots Democracy, Social Democracy, and the Origins of Feminism* (New York: Columbia University Press, 1996); Afsaneh Najmabadi, *The Story of the Daughters of Quchan: Gender and National Memory in Iranian History* (Syracuse, NY: Syracuse University Press, 1998); Afsaneh Najmabadi, "The Erotic Vatan [Homeland] as Beloved and Mother: To Love, To Possess, and To Protect," *Comparative Studies in Society and History* 39, no. 3 (1997): 442–467; Afsaneh Najmabadi, "Zanha-Yi Millat: Women or Wives of the Nation?," *Iranian Studies* 26, no. 1 (1993): 51–71; Firoozeh Kashani-Sabet, *Frontier Fictions: Shaping the Iranian*

← *Nation, 1804–1946* (Princeton, NJ: Princeton University Press, 1999); Mohamad

ظهور ملی‌گرایی بحث داغی را دربارهٔ منافع و خطرات غربی‌سازی به میان آورد. موضوعات و عقاید و دانش و آداب غربی از اواخر قرن نوزدهم با سرعت داشت وارد ایران می‌شد و پذیرش یا ردشان موجب نزاع و دشمنی بین بخش‌های مختلف جامعهٔ ایرانی بود.^۱ این کتاب به نحو انتقادی ابزارهای تحلیلی مطالعات مردانگی را دربارهٔ تاریخ مردانگی‌های ایرانی و تحول آن و تعاملش با فرایندهای مهم مدرن‌سازی، که پیشتر مطرح شد، به کار می‌برد.

مدرن‌سازی و غربی‌سازی در دورهٔ حکومت رضا شاه گامی به پیش نهاد. رضا شاه به همراه دولت و دیوان‌سالاری متشکل از حامیان اصلاحات می‌خواست ایران و ایرانیان را همتای غربی‌ها کند و برای پیشبرد این هدف از اجبار هم رویگردان نبود.^۲ در سال ۱۳۲۰ ه.ش.، وقتی که متفقی

Tavakoli-Targhi, "From Patriotism to Matriotism: A Tropological Study of Iranian Nationalism, 1870–1909," *International Journal of Middle East Studies* 34, no. 2 (2002): 217–238; Mohamad Tavakoli-Targhi, "Refashioning Iran: Language and Culture During the Constitutional Revolution," *Iranian Studies* 23, no. 1 (1990): 77–101

1. Mohamad Tavakoli-Targhi, *Refashioning Iran: Orientalism, Occidentalism and Historiography* (Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2001); Ali Gheissari, *Iranian Intellectuals in the 20th Century* (Austin, TX: University of Texas Press, 1998); Mehrzad Boroujerdi, "The Ambivalent Modernity of Iranian Intellectuals," in *Intellectual Trends in Twentieth-Century Iran: A Critical Survey*, ed. Negin Nabavi (Gainesville, FL: University Press of Florida, 2003): 11–23; Mohamad Tavakoli-Targhi, "Inventing Modernity, Borrowing Modernity (Tajaddod-e Ekhtera'i, Tamaddon-e 'Ariyati va Enqelab-e Ruhani)," *Iran-Nameh* 20, no. 2–3 (2002): 195–235; Mehrzad Boroujerdi, *Iranian Intellectuals and the West: The Tormented Triumph of Nativism* (Syracuse, NY: Syracuse University Press, 1996); Guity Nashat, *The Origins of Modern Reform in Iran, 1870–1880* (Urbana, IL: University of Illinois Press, 1982); Farzin Vahdat, *God and Juggernaut: Iran's Intellectual Encounter with Modernity* (Syracuse, NY: Syracuse University Press, 2002).

2. Touraj Atabaki and Erik J. Zürcher, eds., *Men of Order: Authoritarian Modernization under Ataturk and Reza Shah* (London: I. B. Tauris, 2004); Stephanie Cronin, *Soldiers, Shahs and Subalterns in Iran: Opposition, Protest and Revolt, 1921–1941* (New York: Palgrave Macmillan, 2010); Houchang E. Chehabi, "Staging the Emperor's New Clothes: Dress Codes and Nation-Building under Reza Shah," →

رضاشاه را مجبور به کناره‌گیری از قدرت کردند، می‌شد تغییر بزرگی را در اندیشه‌های ایرانیان و ادراکشان از مردانگی تشخیص داد. الگوی مردانگی، که حاملانش اکنون طبقه ممتاز جدید شغلی، سیاسی و فرهنگی را نمایندگی می‌کردند، جایگاهی مسلط در حکومت و جامعه یافت. اواخر دهه ۱۳۱۰ ه.ش. همچنین دوره‌ای بود که آموزش غربی یا به سبک غربی شروع به گسترش کرد و از دسترس گروه‌های ممتاز فراتر رفت. در دهه‌های پس از آن، همزمان با دستیابی لایه‌های بیشتری از جامعه به تحصیلات علمی بالاتر، گروه‌های اجتماعی جدید با منابع قدرت جدید شروع به یافتن جایگاه خود در عرصه ملی کردند. به علاوه، فراگیر شدن فناوری رسانه‌های عمومی، مانند رادیو (از اواخر دهه ۱۳۱۰ ه.ش.) و تلویزیون (از سال ۱۳۳۷ ه.ش.)، در انتشار هنجارها، عقاید و آداب غربی در میان مخاطبان بیشتر نقش داشت.^۱ سیاست‌های جدیدی که در دهه ۱۳۲۰ ه.ش. آغاز شد، بخش‌هایی از جامعه ایرانی را که تا پیش از آن در امور اجتماعی دخالتی نداشت، جذب کرد و به مشارکت گرفت. همه این‌ها، سرانجام، تسلط مردان طبقه ممتاز تحصیل‌کرده غرب و برخی ویژگی‌های مردانه‌ای را که ایشان نمایند‌ه‌اش بودند به چالش کشید. بررسی این کتاب در سال ۱۳۲۰ ه.ش. پایان می‌یابد، گرچه انواع مردانگی‌ها در ایران طبیعتاً ادامه یافته و هنوز هم در حال تغییر و تطور است.

→ *Iranian Studies* 26, no. 3-4 (1993): 209-233; Stephanie Cronin, ed., *The Making of Modern Iran: State and Society under Riza Shah, 1921-1941* (London: Routledge, 2003); Bianca Devos and Christoph Werner, eds., *Culture and Cultural Politics under Reza Shah* (London: Routledge, 2014); Touraj Atabaki, ed., *The State and the Subaltern: Modernization, Society and the State in Turkey and Iran* (London: I. B. Tauris, 2007); Stephanie Cronin, *Tribal Politics in Iran: Rural Conflict and the New State, 1921-1941* (London: Routledge, 2007); Ali M. Ansari, *Modern Iran Since 1921: The Pahlavis and After* (London: Pearson Education, 2003)

1. Peter J. Chelkowski, "Popular Entertainment, Media and Social Change in Twentieth Century Iran," in *The Cambridge History of Iran*, vol. 7, ed. Peter Avery, Gavin Hambly, and Charles Melville (Cambridge: Cambridge University Press, 2007), 808-810

جنسیت و مردانگی در خاورمیانه

از دهه ۱۹۹۰ م. (۱۳۷۰ ه.ش.) و در اندازه‌ای وسیع‌تر از دهه ۲۰۰۰ م. (۱۳۸۰ ه.ش.)، تاریخ‌دانان شروع به تحقیق درباره انواع مردانگی در جوامع غربی و غیرغربی کردند.^۱ پژوهشگران تاریخ خاورمیانه خواهان سهم بیشتری برای مطالعات پیرامون مردانگی در پژوهش‌های جنسیت در خاورمیانه بوده‌اند؛ اما به نظر می‌رسد تا کنون کار اندکی در این باره انجام شده و بیشتر تحقیق‌ها هنوز بر زنان و زنانگی تمرکز دارد.^۲ در

1. George L. Mosse, *The Image of Man: The Creation of Modern Masculinity* (New York: Oxford University Press, 1998); Michael S. Kimmel, *Manhood in America: A Cultural History* (Oxford: Oxford University Press, 2011); Kam Louie and Morris Low, eds., *Asian Masculinities: The Meaning and Practice of Manhood in China and Japan* (London: Routledge Curzon, 2003); Christopher E. Forth, *Masculinity in the Modern West: Gender, Civilization and the Body* (New York: Palgrave Macmillan, 2008); John Tosh, *A Man's Place: Masculinity and the Middle-Class Home in Victorian England* (New Haven, CT: Yale University Press, 2007); Robert A. Nye, *Masculinity and Male Codes of Honor in Modern France* (Berkeley, CA: University of California Press, 1998); Barbara Evans Clements, Rebecca Friedman, and Dan Healey, eds., *Russian Masculinities in History and Culture* (Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2002); Kam Louie, *Theorising Chinese Masculinity: Society and Gender in China* (Cambridge: Cambridge University Press, 2002); Mrinalini Sinha, *Colonial Masculinity: The "Manly Englishman" and the "Effeminate Bengali" in the Late Nineteenth Century* (Manchester: Manchester University Press, 1995); Victor M. Macías-González and Anne Rubenstein, eds., *Masculinity and Sexuality in Modern Mexico* (Albuquerque: University of New Mexico Press, 2012); Lahoucine Ouzgane and Robert Morrell, eds., *African Masculinities: Men in Africa from the Late Nineteenth Century to the Present* (New York: Palgrave Macmillan and University of KwaZulu-Natal Press, 2005)
2. Deniz Kandiyoti, "The Paradoxes of Masculinity: Some Thoughts on Segregated Societies," in *Dislocating Masculinity: Comparative Ethnographies*, ed. Andrea Cornwall and Nancy Lindisfarne-Tapper (London: Routledge, 1994), 196–212; Joanna de Groot, "Gender, Discourse and Ideology in Iranian Studies: Toward a New Scholarship," in *Gendering the Middle East: Alternative Perspectives*, ed. Deniz Kandiyoti (London: I. B. Tauris, 1996), 45; Deniz Kandiyoti, ed., *Gendering* →

سال‌های اخیر، مقالات و رساله‌های دکتری پراکنده‌ای دربارهٔ جنبه‌های گوناگون تاریخ مردانگی‌ها در خاورمیانه نوشته شده است؛ اما این رشته هنوز در آغاز راه است.^۱ یکی از استثنای قابل توجه پژوهش ویلسون چاکو جاکوب دربارهٔ مردانگی در مصر است.^۲ البته، دو مجلد میان‌رشته‌ای دیگر، دربارهٔ مردانگی‌های خاورمیانه‌ای و اسلامی مقدم بر اثر جاکوب وجود دارند؛ ولی تا حدود زیادی فاقد اطلاعات پژوهش‌های مردانگی یا نظریه‌های این حوزه‌اند و مجموعه‌ای از اطلاعات منسجم ارائه نمی‌کنند.^۳ حوزهٔ مطالعاتی که توجه تاریخ‌نگاران پرشماری را به خود جلب کرده تاریخ همجنس‌گرایی مردان در خاورمیانه است، که

→ *the Middle East: Emerging Perspectives* (London: I. B. Tauris, 1995); Beth Baron, *Egypt as a Woman: Nationalism, Gender, and Politics* (Berkeley, CA: University of California Press, 2005); Lila Abu Lughod, ed., *Remaking Women: Feminism and Modernity in the Middle East* (Princeton, NJ: Princeton University Press, 1998); Fatma Müge Göçek and Shiva Balaghi, *Reconstructing Gender in the Middle East: Tradition, Identity, and Power* (New York: Columbia University Press, 1994); Margaret L. Meriwether and Judith Tucker, eds., *A Social History of Women and Gender in the Modern Middle East* (Boulder, CO: Westview Press, 1999)

1. Samuel Dolbee, "Mandatory Bodybuilding: Nationalism, Masculinity, Class and Physical Activity in 1930s Syria" (MA Thesis, Georgetown University, 2010); Stacy Fahrenthold, "Sound Minds in Sound Bodies: Transnational Philanthropy and Patriotic Masculinity in Al-Nadi Al-Homs and Syrian Brazil, 1920-32," *International Journal of Middle East Studies* 46, no. 2 (2014): 259-283; Wilson Chacko Jacob, "Overcoming 'Simply Being': Straight Sex, Masculinity and Physical Culture in Modern Egypt," *Gender & History* 22, no. 3 (2010): 658-676; Joseph Massad, "Conceiving the Masculine: Gender and Palestinian Nationalism," *The Middle East Journal* 49, no. 3 (1995): 467-483; Hanan Kholoussy, "Monitoring and Medicalising Male Sexuality in Semi-Colonial Egypt," *Gender & History* 22, no. 3 (2010): 677-691

2. Wilson Chacko Jacob, *Working Out Egypt: Effendi Masculinity and Subject Formation in Colonial Modernity, 1870-1940* (Durham, NC: Duke University Press Books, 2011)

3. Mai Ghousseub and Emma Sinclair-Webb, eds., *Imagined Masculinities: Male Identity and Culture in the Modern Middle East* (London: Saqi Books, 2000); Lahoucine Ouzgane, ed., *Islamic Masculinities* (London: Zed Books, 2006)

چندین کتاب در موردش منتشر شده است.^۱ نگارش تاریخ امور جنسی در خاورمیانه و ایران عمدتاً بر ازدواج و خانواده و، بسیار کمتر از آن، بر دگرجنس گرایی مردان و تمایلات جنسی زنان تمرکز کرده است.^۲ مطالعات مردانگی در خاورمیانه، در رشته‌هایی غیر از تاریخ، مانند جامعه‌شناسی، انسان‌شناسی و ادبیات، جوامع معاصر را با تمرکز اندکی بیشتر بر آداب، تصورات و عقایدشان دربارهٔ مردانگی بررسی می‌کنند.^۳

1. Stephen O. Murray and Will Roscoe, eds., *Islamic Homosexualities: Culture, History, and Literature* (New York: New York University Press, 1997); Afsaneh Najmabadi, *Women with Mustaches and Men without Beards: Gender and Sexual Anxieties of Iranian Modernity* (Berkeley, CA: University of California Press, 2005); Joseph Massad, *Desiring Arabs* (Chicago, IL: University of Chicago Press, 2007); Khaled El-Rouayheb, *Before Homosexuality in the Arab-Islamic World, 1500–1800* (Chicago, IL: University of Chicago Press, 2009); Joseph A. Boone, *The Homoerotics of Orientalism* (New York: Colombia University Press, 2014). See also a dissertation by Wendy Noel DeSouza: "Scholarly Mysticism and Mystical Scholars: European and Iranian Intellectuals at the Dawn of Modern Sexuality and Gender" (University of California Los Angeles, 2010)

2. Janet Afary, *Sexual Politics in Modern Iran* (New York: Cambridge University Press, 2009); Willem M. Floor, *A Social History of Sexual Relations in Iran* (Washington, DC: Mage, 2008); Kathryn Babayan and Afsaneh Najmabadi, eds., *Islamicate Sexualities: Translations across Temporal Geographies of Desire* (Cambridge, MA: Harvard Center for Middle Eastern Studies, 2008); Dror Zeevi, *Producing Desire: Changing Sexual Discourse in the Ottoman Middle East, 1500–1900* (Berkeley, CA: University of California Press, 2006)

3. Marcia C. Inhorn, *The New Arab Man: Emergent Masculinities, Technologies, and Islam in the Middle East* (Princeton, NJ: Princeton University Press, 2012); Samira Aghacy, *Masculine Identity in the Fiction of the Arab East since 1967* (Syracuse, NY: Syracuse University Press, 2009); Hossein Adibi, "Sociology of Masculinity in the Middle East," paper presented in Social Change in the 21st Century Conference, Carseldine Campus, Brisbane, October 27, 2006; Andrea Cornwall and Nancy Lindisfarne-Tapper, eds., *Dislocating Masculinity: Comparative Ethnographies* (London: Routledge, 1994); Nurhayat Kizilkan, "Spaces of Masculinities: Bachelor Rooms in Suleymaniye" (MA thesis, Middle East Technical University in Ankara, 2009); Hoda El Sadd, "Imaging the 'New Man' Gender and Nation in Arab Literary Narratives in the Early Twentieth Century," *Journal of Middle East Women's Studies* 3, no. 2 (2007): 31–55; Asifa Siraj, "Men Are →

مطالعات تاریخی در ایران نیز دچار نوعی عدم تعادل مشابه است. بسیاری از مطالعات مهم دربارهٔ زنان متجدد ایرانی جایگاه تغییریابندهٔ زنان را در زمینه‌های سیاسی، حقوقی، اجتماعی و فرهنگی بررسی کرده‌اند.^۱ نقش زنان در تحولات سیاسی به پیش‌زمینه آورده شده و اهمیتشان در نمادگرایی سیاسی و ملی و همچنین مبارزاتشان برای به دست آوردن حقوق قانونی و موقعیت بهتر در بازار کار عمومی و خصوصی، موشکافی شده است.^۲ کامرون امین ساخت زن متجدد ایرانی را بین اواسط قرن نوزدهم و اواسط قرن بیستم توسط افراد و حکومت توصیف می‌کند و نشان می‌دهد زنان ایرانی چگونه تصور می‌شدند و چگونه جایگاهشان

→ Hard... Women Are Soft': Muslim Men and the Construction of Masculine Identity," in *Masculinities in a Global Era*, ed. Joseph Gelfer, vol. 4, *International and Cultural Psychology* (New York: Springer New York, 2014), 101-116

۱. بخش اعظم مطالعات جنسیت در ایران مربوط به دوران محمدرضا شاه پهلوی، انقلاب اسلامی و پس از انقلاب است. بنگرید به:

Haideh Moghissi, *Populism and Feminism in Iran: Women's Struggle in a Male-Defined Revolutionary Movement* (London: Macmillan & Co., 1996); Azar Tabari and Nahid Yeganeh, eds., *In the Shadow of Islam: The Women's Movement in Iran* (London: Zed Press, 1982); Guity Nashat, ed., *Women and Revolution in Iran* (Boulder, CO: Westview Press, 1983); Mahnaz Afkhami and Erica Friedl, eds., *In the Eye of the Storm: Women in Post-Revolutionary Iran* (Syracuse, NY: Syracuse University Press, 1994); Tara Povey and Elaheh Rostami-Povey, eds., *Women, Power and Politics in 21st Century Iran* (Farnham: Ashgate, 2012); Hammed Shahidian, *Women in Iran: Gender Politics in the Islamic Republic* (Westport, CT: Greenwood Publishing Group, 2002)

2. Eliz Sanasarian, *The Women's Rights Movement in Iran: Mutiny, Appeasement, and Repression from 1900 to Khomeini* (New York: Praeger, 1982); Parvin Paidar, *Women and the Political Process in Twentieth-Century Iran* (New York: Cambridge University Press, 1995); Hamideh Sedghi, *Women and Politics in Iran: Veiling, Unveiling, and Reveiling* (Cambridge: Cambridge University Press, 2007); Afary, *The Iranian Constitutional Revolution*; Firoozeh Kashani-Sabet, *Conceiving Citizens: Women and the Politics of Motherhood in Iran* (New York: Oxford University Press, 2011); Lois Beck and Guity Nashat, eds., *Women in Iran from 1800 to the Islamic Republic* (Champaign, IL: University of Illinois Press, 2004); Sarah Ansari and Vanessa Martin, eds., *Women, Religion and Culture in Iran* (New York: Routledge, 2002)

بهبود یافت.^۱ پژوهش پیش رو نیز به نحوی تلاش می‌کند کار مشابهی دربارهٔ مرد ایرانی انجام دهد: نگاهی به این موضوع که این موجود چگونه تصور می‌شد و چطور تغییر کرد، و همهٔ این‌ها توسط چه کسی و برای چه کسی رخ داد. پژوهش من بی‌اندازه وام‌دار آثار پژوهشگرانی است که موضوع مردانگی را وارد حوزهٔ تحقیقات تاریخی جنسیت در ایران کردند. اولین و مهم‌ترین این پژوهشگران افسانهٔ نجم‌آبادی است، در مطالعاتش دربارهٔ امور جنسی در دورهٔ قاجار، همچنین جوآنا دو گروت در تحقیقاتش در زمینهٔ مردانگی و ملی‌گرایی و مینو معلم، که تا جایی که من می‌دانم اولین پژوهشگر ایرانی است که به مفهوم مردانگی سلطه‌گر اشاره کرده است.^۲

مردانگی سلطه‌گر و نقدهایی بر آن

مفهوم «مردانگی سلطه‌گر» ریوین کانلی جامعه‌شناس ابزاری تحلیلی و کارا در این پژوهش، و یکی از تأثیرگذارترین مفاهیم در مطالعات مردانگی بوده

1. Camron Michael Amin, *The Making of the Modern Iranian Woman: Gender, State Policy, and Popular Culture, 1865–1946* (Gainesville, FL: University Press of Florida, 2002)

2. Najmabadi, "The Erotic Vatan"; Najmabadi, *Women with Mustaches*; Joanna de Groot, "Brothers of the Iranian Race: Manhood, Nationhood and Modernity in Iran 1870–1914," in *Masculinities in Politics and War: Gendering Modern History*, ed. Stefan Dudink, Karen Hagemann, and John Tosh (Manchester: Manchester University Press, 2004), 137–156; Moallem, *Between Warrior Brother*

همچنین بنگرید به:

Mehri Honarbin-Holliday, "Emerging Forms of Masculinity in the Islamic Republic of Iran," in *Cultural Revolution in Iran: Contemporary Popular Culture in the Islamic Republic* (London: I. B. Tauris, 2013), 59–77; Shahin Gerami, "Mullahs, Martyrs, and Men: Conceptualizing Masculinity in the Islamic Republic of Iran," *Men and Masculinities* 5, no. 3 (January 1, 2003): 257–274; Faegheh Shirazi, "Manly Matters in Iran: From Beards to Turbans," in *Critical Encounters: Essays on Persian Literature and Culture in Honor of Peter J. Chelkowski* (Costa Mesa, CA: Mazda, 2007), 145–166